

ПАРЦИЈАЛНОКОНЦЕСИВНЕ КЛАУЗЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Мијана Кубурић Мацура
Универзитет у Бањој Луци

CLAUSES WITH PARTIALLY CONCESSIVE SEMANTICS IN CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

Mijana Kuburić Macura
University of Banja Luka

The paper deals with clauses that express interference of conditional-concessive and some other semantics. These clauses represent a rather diversified segment of the concessive semantic field in the contemporary Serbian language. By means of corpus analysis, we identified the conjunctions and the specific structure of the clauses, and highlighted some of their distributional characteristics.

Key words: concessive clauses, concessive semantics, conditional-concessive semantics, partially concessive subordinate clauses, conjunctions

1. Увод и историјат питања

Зависносложене реченице са концесивним значењем у србистици и сербокroatистици можда су и понајбоље описане концесивне језичке јединице у савременом српском језику.

У свим нашим старијим граматичким и синтаксичким приручницима налазимо исцрпне прегледе концесивних везника: у Маретићевој Граматици (Маретић 1963: 550), у *Граматици хрватско-српскога језика* Брабеца и др. (1961: 211 – 212), у *Синтакси српскохрватскога књижевног језика* Миодрага С. Лалевића (1962: 224), у Стевановићевој граматици (Стевановић 1969: 874 – 875) и др.

У неким новијим нашим граматикама помињу се и везници односно реченице које бисмо могли сврстати у граничне случајеве, тј. реченице које се својим значењем сврставају на саме рубове концесивног семантичког поља, интерферирајући с неким другим

значењима. Такав је случај са *Граматицом српскохрватског језика за странце* ауторки Павице Мразовић и Зоре Вукадиновић (Мразовић и Вукадиновић 1990: 375, 535 – 539), *Практичном хрватском граматицом* Драгутина Рагуџа (Рагуџ 1997: 434 – 435), *Граматицом хрватскога језика за гимназије и висока училишта* Јосипа Силића и Иве Прањковића (Силић, Прањковић 2005: 349 – 351), те *Граматицом босанскога језика* (Јахић и др. 2000: 438 – 440).

Мимо граматика, зависним клаузама са концесивним значењем бавили су се, у оквиру својих студија и радова који су посвећени концесивности или је се само узгред дотичу, још неки наши лингвисти, а за тему којом се овдје бавимо, од највећег је значаја чланак Ксеније Милошевић *Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује* (Милошевић 1986). Сложене реченице са концесивном клаузом ауторка класификује у двије групе – оне које припадају општеконцесивном и оне које спадају у парцијалноконцесивни, тј. комбиновани модел (Милошевић 1986: 33 – 45). Као карактеристику општеконцесивног модела ауторка издваја то да „предмет допуштања није посебно маркиран неким граматичким средством – него се распознаје по смислу, а у усменој комуникацији може бити истакнут ритмичким сегментирањем и акцентом – или само једним од ових инструмената“ (Милошевић 1986: 36). С друге стране, парцијалноконцесивне, тј. комбиноване моделе сложених реченица са концесивном клаузом Ксенија Милошевић објашњава као разне врсте стандардних модела зависнослужених клауза у чију се семантичку структуру укључује концесивни фактор. То су модели у које се концесивна клауза уводи неким типом неодређене замјенице или концесивном партикулом *макар*, укидајући ограничење у погледу идентитета субјекта, објекта, у погледу квалитета појава или предмета, локалне детерминације, темпоралне детерминације, начина радње, квантитативне детерминације, карактера радње, избора узрочног фактора, допушта се одређена сврха неке акције или се укида ограничење у погледу компонента семикопулативног глагола у конструкцији перифрастичког предиката. Тако ауторка на основу анализираног корпуса дефинише једанаест врста парцијалноконцесивних модела сложених реченица са концесивном клаузом, и то: субјекатскоконцесивне, објекатскоконцесивне, квалитативноконцесивне, локалноконцесивне, темпоралноконцесивне, модалноконцесивне, квантитативноконцесивне, консеку-

тивноконцесивне, финалноконцесивне, каузалноконцесивне и предикатскоконцесивне. Ксенија Милошевић овдје се, додуше узгред, дотиче и питања кондензације општеконцесивних и парцијалноконцесивних исказа, објашњавајући да општеконцесивни модел подлијеже стандардној, уобичајеној кондензацији (образовањем супстантивне синтагме чије средиште чини именица настала номинализацијом предиката концесивне клаузе, нпр. *упркос киши, и поред кише...* или образовањем падежне конструкције са замјеничким ријечима које упућују на предикат, нпр. *и поред свега што се десило...*), а парцијалноконцесивни модел подлијеже једино „квазикондензацији, при чему отпада модална партикула, а може да дође и до промјене глаголског облика“, нпр. *Без обзира на то ко он био...* и сл. Ауторка наводи да је у систему којем припада концесивна клауза семантички најближа кондиционалној, јер и једна и друга исказују одређени услов, а ти услови се разликују на основу своје адекватности у односу на ефекат који се остварује. Ауторка наводи и да сложена реченица са концесивном клаузом има и модалну парадигму која је паралелна оној коју има реченица са кондиционалном клаузом (Милошевић 1986: 36).

Иво Прањковић (2001) даје нешто комплекснију парадигму, посматрајући концесивне клаузе, са једне стране, у суодносу са каузалним значењем, а са друге – у суодносу са кондиционалним значењем. Дакле, он разликује два типа допусности – допусност засновану на разбијању узрока и допусност засновану на разбијању услова. Тако посматрајући ствари, Прањковић долази до закључка да је концесивност, када говоримо о субординацији, са једне стране паралелна са узрочно-последичним, а са друге стране са кондиционалним, погодбеним односом. На основу тога, Прањковић наводи да се могу разликовати четири типа реченица које он радно именује као узрочнодопусне, реалнодопусне, потенцијалнодопусне и иреалнодопусне (Прањковић 2001: 49).

Дакле, србистика и сербокроатистика установиле су да се значење концесивности једним дијелом заснива на значењу узрока, а другим дијелом на значењу услова, тј. да су семантичка подручја узрочне концесивности и условне концесивности настала укључивањем значења супротности у ова два примарна значења.

Клаузе са условноконцесивним типом значења карактерише изузетна формално-синтаксичка и семантичка разуђеност. Општеконцесивни модели, настали углавном директним укључивањем значења

супротности у значење условних клауза, представљају саму срж овог типа концесивности, док парцијалноконцесивни модели, настали „концесивним семантичким обогаћивањем“ различитих других модела зависних клауза, због такве комбинације значења, представљају периферију концесивног семантичког поља.

2. Парцијалноконцесивни модели условноконцесивних клауза

Парцијалноконцесивни модели клауза са условноконцесивним значењем представљају комбиноване моделе у којима се концесивни елемент „укључује у разне стандардне семантичке моделе субординираних клауза и на тај начин обогаћује семантичку структуру основног модела, односно семантичког односа који је у тој структури основни“ (Милошевић 1986: 42), тј. у овим моделима значење концесивности обухвата и релативизује значај увијек само једног дијела синтаксичке структуре. Због свега тога, ове клаузе припадају самом рубу концесивног семантичког поља, тј. подручју интерференције концесивног и других значења.

Парцијалноконцесивне клаузе подразумевају сљедеће:

- а) допуштањем је обухваћен („концесуиран“) само један члан реченичне организације у зависној клаузи;
- б) у том процесу потпуно се укида релевантност датог реченичног сегмента за реализацију ситуације представљене надређеном клаузом, тј. било који облик тог сегмента не може представљати адекватан основ за реализацију надређене предикације; ова њихова особина може се, како наводи Прањковић, окарактерисати као „хабитуалност“ „(лат. *habitualis* = уобичајен, сталан, непрекидан)“ (Прањковић 2001: 59);
- в) реченични сегмент који је на овај начин „концесуиран“ добија значење „хипотетичке неодређености“, тј. концесивни елемент не јавља се као фактиван, као спозната чињеница, него само као нешто што је могуће, али о његовој реализацији немамо реалног сазнања.

Парцијалноконцесивни модели клауза у реченицу се, у највећем броју случајева, уводе општим замјеницама и замјеничким прилозима као везничким средствима. Такође, као везници парцијалноконцесивних клауза јављају се и још неки сложени везници.

На основу тога у коју се реченичну позицију укључује концесивни елемент, у језику разликујемо сљедеће моделе парцијалноконцесивних клауза:

- а) субјекатскоконцесивни модел,
- б) објекатскоконцесивни модел,
- в) предикативноконцесивни модел,
- г) квалитативноконцесивни модел,
- д) квантитативноконцесивни модел,
- ђ) спацијалноконцесивни модел,
- е) темпоралноконцесивни модел,
- ж) модалноконцесивни модел,
- з) каузалноконцесивни модел,
- и) финалноконцесивни модел.

У односу на подјелу парцијалноконцесивних клауза К. Милошевић (1986: 39 – 41), наша класификација је унеколико редукована и измијењена. Првенствено, у нашој класификацији на десет модела нема консекутивноконцесивног модела, који је у класификацији К. Милошевић представљен примјером „То ме окуражило да до краја искажем своју мисао, *ма шта после мислили о мени*. ЦД 94“. По нашем мишљењу, овај примјер представља објекатскоконцесивну клаузу, а тумачење које би у обзир узимало шири реченични контекст могло би довести до разних произвољности и непрецизности у сврставању појединачних примјера у класе, тј. моделе парцијалноконцесивних клауза. Такође, модел који К. Милошевић назива предикатскоконцесивним ми смо преименовали у предикативноконцесивни, јер у свим регистрованим примјерима који би припадали овом моделу концесивно се значење укључује у позицију предикатива као неглаголског дијела „неглаголског“ предиката.

Због формалне, али и семантичке разноврсности примјера које смо забиљежили, засебно ћемо приказати сваки од модела парцијалноконцесивних клауза, али ћемо, да бисмо избјегли непотребна понављања, изостављати карактеристике које су свим моделима заједничке и које ћемо приказати само на првом по реду моделу.

2.1. Субјекатскоконцесивни модел

Карактеристика овог типа субординираних концесивних клауза јесте да се у њима у потпуности укида ограничење у погледу идентитета субјекта, тј. вршиоца радње или носиоца стања. На тој особини се и заснива њихова концесивна вриједност – ситуација из главне клаузе реализује се без обзира на идентитет субјекта. Из овога произ-

лази и чињеница да идентитет субјекта представља нешто што није чињенично потврђено и о томе не постоји сазнање.

Неки од примјера оваквих клауза су сљедећи:

Ко год да је правио сок од манга, хтео сам да га похвалим (...) (Маројевић, 62); *А тко год да влада*, Беч ће га на концу прогутати и надживјети (Јерговић, 148); *Ко год би отворио књигу укочио би се убрзо*, набоден на сопствено срце као на чиоду (Павић, 15); (...) они, одувек, *што год би се десило у њиховој родбини*, све брижљиво крију и таје (Станковић, 14); На растанку, после ручка или вечере, Бела би увек добијала по неколико новчаница, *ма шта се дешавало* (Капор, 79); *Ко год пође штабу*, тај оде на ћабу! (Ђопић, 122); (...) а често је код себе препознавао његове покрете (...) или препознатљиву навику да спава после ручка, *ма шта се дешавало* (Капор, 109); *Ко год био отац болести*, мајка је увијек лоша исхрана (Михајловић, 156); *Ко је год био у јами*, сви су после добили здраву децу (Илустрована, 24); *Ко год да је добио изборе* морао би да се с тим ухвати у коштац (НИН, 75); *Без обзира шта је ближе истини* – да ли је ријеч о избјеглицама или, пак, о расељеним лицима – ова скупина битно утиче на исход изборног резултата (...) (Наградић, 164); Оне су важне, *без обзира ко их изговара* (...) (Време, 23); (...) јер знао је, рекао је, да се историја пише на много места у исто време, те да је свако од њих подједнако важно, *свеједно шта ће од свих тих збивања ући у уибенике историје, а шта из њих и*спасти* (Албахари, 108) и др.

У наведеним примјерима, свака од субјекатскоконцесивних клауза у себи обједињује, условно речено, неограничен број претпостављених опција које се тичу идентитета субјекта реченице:

Ко год да је правио сок од манга, хтео сам да га похвалим (...)
 → Ако је сок од манга правио А, хтео сам да га похвалим (...)
 → Ако је сок од манга правио Б, хтео сам да га похвалим (...)
 → Ако је сок од манга правио В, хтео сам да га похвалим (...)
 → Ако је сок од манга правио Г, хтео сам да га похвалим (...)

У наведеном примјеру не постоји, дакле, сазнање о идентитету субјекта („особи која је правила сок од манга“), у обзир може да дође било који од потенцијалних субјеката, о томе ко је прави, истински субјекат не постоји сазнање, и свака од (имплицитно) понуђених опција („ко год“) довела би до истог резултата („хтео сам да га похвалим“). У тој ирелевантности правог идентитета субјекта и јесте срж

концесивног значења – било која од опција које се тичу идентитета субјекта, биле оне повољне или неповољне, немају утицаја на реализацију радње из надређене клаузе – нити је ометају нити погодују њеном извршењу.

Што се формалне стране ових клауза тиче, из наведених примјера проистиче да се оне у реченицу уводе, у највећем броју случајева, општим замјеницама, и то њиховим номинативним обликом, скоро у потпуности резервисаним за субјекат, али и другим типовима везника веома сличним по настанку. У нашем корпусу су потврђени облици *ма ко*, *ма шта*, *ко год*, *шта год*, везник *свеједно шта*, формиран од партикуле и упитне замјенице, као и *без обзира шта* и *без обзира ко*. Примјећује се и појава да се везници оформљени помоћу партикула *ма* и *год* у неким примјерима комбинују, додатно, са семантички немаркираним везником *да*, што је појава која нема ни граматичких ни семантичких ограничења, тј. значење се не мијења у зависности од постојања или непостојања овог везника у реченици.

Субјекатскоконцесивни модел парцијалноконцесивних клауза (као и сви остали модели о којима ћемо говорити у наставку) не подлијеже кондензацији. На синтагматском, непредикативном нивоу постоје, додуше, приједлошко-падежне везе којима се исказује парцијалноконцесивно значење – то је форма са приједлошким изразом *без обзира на* уз именску ријеч у акузативу – али депредикатизација садржаја парцијалноконцесивних клауза и његово исказивање овом синтагматском формом захтијева вишеструке трансформације, које су стилски незграпне, а понекад нису ни могуће.

2.2. Објекатскоконцесивни модел

Објекатскоконцесивним моделом парцијалноконцесивних клауза укида се ограничење у погледу идентитета објекта, тј. ове клаузе носе информацију да се ситуација која је садржана у надређеној клаузи реализује без обзира на идентитет објекта. Неки од забиљежених примјера су сљедећи:

Ма шта радили, он нас чека (...) (Булатовић, 126); *Што год би урадио*, учинио, за њих је било свето (Станковић, 8); *И кога год он срео од угледних и озбиљних људи*, доказивао му је да он (...) нема ничег заједничког са овим Лукенијем (...) (Андрић, 234 – 235); *Тада је већ касно*, *ма на кога оне дјеловале* (...) (Рисојевић, 110); (...) *јер у што год се Загрепчаници претворе* (...) остат ће вјерни западноме или ис-

точном Криту и Христосу (...) (Јерговић, 88); *Шта год кажеш*, они имају! (Куић, 226); Све до сада, предмет, *ма на чему мајстор радио*, није постојао (Пекић, 21); *Чеза год се дохватим*, чини ми се да је бесмислено (Ж. Павловић, 153); (...) када су сви мужеви, *ма чим се бавили*, били са својим породицама (Капор, 69 – 70); *Шта год да урадим*о неће ваљати (Павић, 205); *На што год да се одлучим*, мораћу да учиним ја, сам (Селимовић, 230); *Чему год сам се приближио*, нашао сам оправдање, а тегоба је ипак остала (Селимовић, 32); (...) од игнорисања медија информисања нема користи *без обзира чиме се апстиненција у медијима обавјештавања оправдавала* (Наградић, 121); (...) то је наше право и обавеза, *без обзира шта о томе мислили они* што долазе после нас (Ж. Павловић, 65); *Шта мислио да мислио*, мене, вјере ми, нећеш у опортунисте и слабиће (Ћопић, 52) и др.

У највећем броју случајева овај модел клауза уводи се везничким средствима стандардним за парцијалноконцесивне клаузе. У овом случају то су опште замјенице формиране помоћу партикула *ма* и *год* или везници оформљени од прилошког израза *без обзира (на то)* у пуној или окрњеној форми и упитне замјенице *шта* (која је, кад је овај модел у питању, знатно фреквентнија) или *ко* у неком зависном падежу карактеристичном за ближи или даљи објекат. Тако се опште замјенице и замјенице у оквиру сложеног везника другог поменутог типа јављају у форми бесприједлошког акузатива (нпр. „*Ма шта радили*, он нас чека (...)“); акузатива с приједлогом („*Тада је већ касно, ма на кога оне дјеловале* (...)“; „(...) јер у *што год се Загребчани претворе* (...) остат ће вјерни западноме или источном Криту и Христосу (...)“); генитива („*Чеза год се дохватим*, чини ми се да је бесмислено“); датива („*Чему год сам се приближио*, нашао сам оправдање, а тегоба је ипак остала“); инструментала („(...) када су сви мужеви, *ма чим се бавили*, били са својим породицама“); „(...) од игнорисања медија информисања нема користи *без обзира чиме се апстиненција у медијима обавјештавања оправдавала*“); и локатива („Све до сада, предмет, *ма на чему мајстор радио*, није постојао“).

У једном забиљеженом примјеру јавља се специфичан модел исказивања објекатскоконцесивног значења:

Шта мислио да мислио, мене, вјере ми, нећеш у опортунисте и слабиће.

У наведеном примјеру парцијалноконцесивно значење се исказује удвојеним обликом предиката у парцијалноконцесивној клаузи, тј. формом „односно-упитна замјеница + крњи перфекат + полисемантични везник *да* + крњи перфекат“. Наведеном формом се додатно појачава ирелевантност, тј. указује се на потпуну неважност објекатског елемента за реализацију надређене предикације. Овакви модели се, уопште, међу свим парцијалноконцесивним клаузама ријетко срећу и можемо рећи да су стилски маркирани.

2.3. Предикативноконцесивни модел

Предикативноконцесивним клаузама укида се ограничење које се тиче неглаголског дијела предиката – предикатива. Неке од забиљежених предикативноконцесивних клауза јесу сљедеће:

(...) да ће се мој пријатељ, као рефрен кроз песму, враћати у туђу машту, *ма чија била* (...) (Пекић, 128); За свој избор, *ма какав био*, сам мора одговарати (Пекић, 105); (...) имаш ли и ти душу, *ма каква она била?* (Рисојевић, 69); Јер му је место међу људима, *било какви да су* (Булатовић, 147); *Ма каква власт била*, свакој полицији потребнији су повјерљиви подаци (Р. Павловић, 63); Чуваћемо ово глава, док се опет не створи нека држава, *па каква била да била* (Ђопић, 175); Ниси сама, имаш свога Игњу кога волиш *ма какав да је...* (Куић, 31); Али *ма каква била његова пресуда*, највећа казна остаће за вас да се нисте показали достојни поверења (...) (Андрић, 192); (...) али ће Хасан појести још доста муке због ове очеве среће, *каква је да је*. (Селимовић, 294); Волио бих да плачем због брата, *ма какав да је* (...) (Селимовић, 83); *Без обзира колики је букет*, свака фрезија је цвет за себе (Николић, 168); (...) да остане у својој земљи, *ма каква она била* (...) (Албахари, 146); У породици је сваки члан вредан и прихваћен *макар какав он био* (Кубурић, 142); И одустаћу, *ма колика била моја жеља да ово учиним* (Селимовић, 314); Редак је човек који може до краја да издржи у свом завету, *ма шта тај завет био* (...) (Албахари, 98); Тај глас да „војска иде“, *па ма чија она била*, подсијецао је људима ноге (...) (Ђопић, 199); *Уосталом, без обзира на то какав је стварно био*, тај човек је и мени и Јакову дуговао извесна објашњења (Шћепановић, 34) и др.

Из наведених примјера могу се извести барем два основна подтипа ових клауза, на основу тога да ли се у оквиру везника јавља придјевска или именичка замјеница, тј. да ли се концесивни елемент укључује у именички предикатив (нпр. „Редак је човек који може до

краја да издржи у свом завету, *ма шта тај завет био (...)*“ или придјевски предикатив (нпр. „(...) да остане у својој земљи, *ма каква она била (...)*“; И одустаћу, *ма колика била моја жеља да ово учиним*). Такође, у посебан подтип може се издвојити и један специфичан облик овог другог модела, који можемо назвати *посесивноконцесивним*, и гдје се као концесуирани предикатив појављује присвојна замјеница:

(...) да ће се мој пријатељ, као рефрен кроз песму, враћати у туђу машту, *ма чија била (...)*; Тај глас да „војска иде“, *па ма чија она била*, подсијецао је људима ноге (...).

Што се тиче везничких средстава предикативноконцесивних клауза, примјећује се, на основу побројаних примјера, да су она врло разноврсна. Међу њима се, уз везнике какве смо досад помињали, појављује и општа замјеница у везничкој функцији оформљена помоћу партикуле *макар* („У породици је сваки члан вредан и прихваћен *макар какав он био*“), и овдје налазимо модел са удвојеним предикатом („Чуваћемо ово глава, док се опет не створи нека држава, *па каква била да била*“; „(...) али ће Хасан појести још доста муке због ове очеве среће, *каква је да је*“); а може се увидјети и да се значење овог модела понекад појачава и наглашава интензификаторским партикулама (као у претходно наведеном или сљедећем примјеру: „Тај глас да „војска иде“, *па ма чија она била*, подсијецао је људима ноге (...)“).

2.4. Квалитативноконцесивни модел

У квалитативном моделу парцијалноконцесивних клауза, које се одликују високом фреквентношћу у језику, значење концесивности укључује се у особину, квалитет неког именичког појма, у којој год се он синтаксичкој позицији налазио. Неке од квалитативноконцесивних клауза које смо забиљежили јесу сљедеће:

Бојим се да бих га препознао, *ма које име да чујем*, јер сам мислио само на једнога (Селимовић, 63); Из дућана са обе стране улице поздрављају га чаршилије, *ма које вере били* (Андрић, 142–143); Војни аналитичар Александар Радић истиче да би, *макар о којој бомби се ради*, оне побиле велики број људи (...) (Новости, 5); *Од било које врсте брашна да је направљен*, он може да траје само један дан (Политика, 11); *Без обзира на то коју тежину подижете*, увек савијте ноге у коленима (...) (Блиц, 23); Као што се види, глагол се у одређеним приликама подвргава процесу декомпоновања *без обзира на то у којој се позицији налази у реченици* (Танасић, 126); Међутим,

каква год их судбина очекивала, књиге и новине су само један аспект шире теме писма и писмености коју ми разматрамо (Бугарски, 174); (...) тек тада је могао мирне савести да спава, знајући да ће га сутра, *ма какав избор предстојао*, сама моћ научити како да поступи (...) (Пекић, 113); Никад ниједну вештицу, *ма каква зла починила*, руком нисам такоа (Пекић, 73); Узео је најтврђе, Зевсово дрво, зато што је знао да рад у меком (...), *ма какав се алат употребио*, не пружа отпор потребан великој уметности (Пекић, 18); Тада је већ касно (...) *ма какве посљедице изазвале* (Рисојевић, 110) и др.

Међу наведеним клаузама уочавају се два типа, које ћемо оперативно назвати *идентификациони квалитативноконцесивни модел* и *прави квалитативноконцесивни модел*. У идентификационом моделу концесивност се тиче пуке идентификације именичког појма (као у примјеру „Из дућана са обе стране улице поздрављају га чаршилије, *ма које вере били*“), док се у „правом“ квалитативноконцесивном моделу концесивност укључује у значење квалитета именичког појма (нпр. „Међутим, *каква год их судбина очекивала*, књиге и новине су само један аспект шире теме писма и писмености коју ми разматрамо“). Додатно, као трећи тип би се могао издвојити *посесивни модел*, који М. Ковачевић (2008: 76) помиње као засебан модел парцијалноконцесивних клауза, додатно проширујући једанаесточлану скалу парцијалноконцесивних клауза К. Милошевић (1986: 39 – 41), наводећи примјер „*Чију год кућу посјетиш*, добро ће те угостити“. Међутим, ако као основни критеријум класификације парцијалноконцесивних клауза примијенимо критеријум синтаксичке позиције у коју се концесивно значење укључује, реченице овог типа представљају само трећи подтип квалитативноконцесивног модела и не могу се издвојити као посебан модел парцијалноконцесивних клауза.

2.5. Квантитативноконцесивни модел

Квантитативноконцесивне клаузе, у којима се значење концесивности прикључује значењу квантитета. Овај модел клауза представља најфреквентнији модел парцијалноконцесивних клауза у савременом српском језику, а неки од забиљежених примјера су сљедећи:

Ма колико настојао да мисли ма шта друго, не успева (Андрић, 363); *Колико год проверавале у роковницима* (...) дани и датуми су се губили (...) (Куић, 311); Зато знам и могу ти о смрти рећи нешто више но што ти било ко од твојих може казати, *ма колико мудар и ис-*

кусан био (Павић, 159); *Ма колико говорили и бунили се*, Стојан је опет умио с њима на крај да изађе (Ћопић, 89); Била је магловита, непријатна зимска ноћ када се хладноћа због типичне буеносајреске влаге увлачи до костију *макар како добро човек био обучен (...)* (Куић, 70); (...) морало га је уверити да се већина извојеваних Једнакости и Слобода њега не тичу и да ће, *ма како просвећене биле*, он лично од њих имати мало вајде (Пекић, 93); *Ма како отежало изгледали*, Кубанци би се истог часа када заиграју ламбаду претварали у латинске грансењере отменог усправног држања горњег дела тела (...) (Капор, 198); *Но колико год све ово било у основи тачно*, цела прича има и другу страну (Бугарски, 20); *Колико год изгледало да смо равноправни*, мислим да нисмо (Базар, 29); Ако имате проблема са мафинима, јер се лијепе за калуп, *без обзира на то колико уља или путера у њега ставите (...)* (Репортер, 51); (...) да се неке ствари дешавају (...) *без обзира на то колико у њима учествујемо (...)* (Албахари, 168) и др.

У наведеним примјерима, концесивност се прикључује значењу квантитета као карактеристике предиката (глаголске ријечи), прилога или неке придјевске ријечи, па се на основу тога могу и разликовати три подтипа оваквих клауза. У првом подтипу „концесуира“ се квантитативност као обиљежје предикатске радње (*„Ма колико говорили и бунили се, Стојан је опет умио с њима на крај да изађе“*; *„И ма како се преувеличани гласови проносили о засједама и ноћним ликвидацијама, Стојан је знао још страшније ствари (...)"*); у другом се концесивношћу прожима квантитативна карактеристика придјевске ријечи у позицији предикатива (*„Зато знам и могу ти о смрти рећи нешто више но што ти било ко од твојих може казати, ма колико мудар и искусан био“*); а у трећем се концесивност укључује у квантитативну карактеристику неке прилошке ријечи (Била је магловита, непријатна зимска ноћ када се хладноћа због типичне буеносајреске влаге увлачи до костију *макар како добро човек био обучен (...)"*).

Као везничка средства овог модела парцијалноконцесивних клауза јављају се општи замјенички прилози (*ма колико, колико год, макар колико, макар како, ма како*), као и сложени везник оформљен од прилошког израза и замјеничког прилога – *без обзира (на то) колико*. Везници *макар како* и *ма како* јављају се и као везници модалноконцесивног модела, али у примјерима које смо сврстали у квантитативноконцесивне клаузе, сасвим је јасно да замјенички прилог *како* има квантитативно значење.

2.6. Локалноконцесивни модел

Локалноконцесивни модел подразумева укључивање концесивног значења у мјесну локализацију надређене радње, чиме се укида важност те локализације за реализацију те радње. Из примјера које смо забиљежили, можемо увидјети да концесивност у овом моделу може да обухвата различите типове локационог значења:

(...) позив да прихвати постојање подручја у које никада, *ма где се оно налазило*, његова нога неће крочити (Албахари, 114); А право да призна, ни торба му није ту, горе је код бабе Стевке, а без торбе поћи, *на ма куд било*, шугава ствар (Ћопић, 214); Знао је, *ма где живео*, увек ће му недостајати колевка града у котлини (...) (Капор, 24 – 25); Борићеш се *било где да си* (...) (Ж. Павловић, 20); *Куд год крене* – угазиће у пепео (Ж. Павловић, 200); *Где год да одемо*, он је ту (Басара, 42); *Где год га спустиш*, он се пробије до врха! (Куић, 139); Одбачена и емотивно запостављена деца, *било где да живе*, знатно више него прихваћена показују више непријатељства (...) (Кубурић, 148); *Где год да одем*, добро се осећам (...) (Базар, 28); Најдужи аутомобили у САД изгледају гротескно, али *где год се појаве*, изазивају велику пажњу (Политика, А7); *Ма где човек да се налази у рату*, он има једно снажно искуство живота (Време, 22); Резултати показују да су прихваћена деца, *без обзира где живе* (...), деца која су научила да воле себе и свет у коме живе (Кубурић, 16); Шећер је шећер, *одакле год да потиче* (Б92); (...) тако да је човек равнице, рекао сам, увек на губитку, *без обзира на то где се налази* (Албахари, 48) и др.

Локалноконцесивни модел парцијалноконцесивних клауза, на основу типа локалног значења које је обухваћено концесивношћу, може се подијелити на три типа, која ћемо именовати као прави локационоконцесивни, аблативноконцесивни и адлативноконцесивни.

а) У *прави локационоконцесивни* подтип ових клауза спадају клаузе у којима се, укључивањем концесивног елемента, укида релевантност локације радње која не укључује промјену мјеста, већ мировање, као у примјеру: „(...) позив да прихвати постојање подручја у које никада, *ма где се оно налазило*, његова нога неће крочити“.

б) *Аблативноконцесивним* клаузама се исказује ирелевантност спацијалности као удаљавања од неког (било ког) објекта локализације, нпр. „Шећер је шећер, *одакле год да потиче*“.

в) У адлативноконцесивном моделу парцијалноконцесивних клауза укида се релевантност спацијалности у смислу приближавања неком (било ком) објекту локализације: „*Куд год крене – угазиће у пепео*“.

2.7. Темпоралноконцесивни модел

Темпоралноконцесивни модел парцијалноконцесивних клауза подразумијева укључивање концесивног значења у временско одређење надређене радње, чиме се временско ситуирање те радње чини ирелевантним. Судаћи према броју забиљежених примјера, у односу на остале регистроване парцијалноконцесивне моделе, овај спада у групу нискофреквентних:

Мимо тога, рекао је директор, *кад год би га потражио*, неко би му рекао да је Даниел Атијас са мном (...) (Албахари, 134); (...) *када осетиш да си сто одсто спреман*, ти се прикључи тренинзима, *ма када то било* (Новости, 21); У свим њеним иностраним уговорима постоји ставка да *без обзира када комад негде буде изведен*, право првенства има ЈДП (...) (Базар, 23); Према томе, *докле год нас има*, о себи ћемо говорити ми (Ж. Павловић, 65) и др.

На основу наведених примјера, и овдје можемо, узевши као критеријум тип темпоралног значења које је обухваћено допуштањем, разликовати два семантичка типа унутар темпоралноконцесивног модела:

а) први, фреквентнији тип, који можемо именовати као *прави темпоралноконцесивни тип*, представљају клаузе у којима се концесивно значење укључује у темпоралност као временску локализацију радње, чиме се ирелевантним чини тренутак у ком се надређена радња одиграва, нпр. „(...) *када осетиш да си сто одсто спреман*, ти се прикључи тренинзима, *ма када то било*“;

б) други тип, који именујемо као *дуративноконцесивни тип*, подразумијева укључивање допуштања у информацију о трајању радње о којој је ријеч, тј. постизање ефекта ирелевантности трајања те радње, нпр. „Према томе, *докле год нас има*, о себи ћемо говорити ми“.

2.8. Модалноконцесивни модел

Модалноконцесивним клаузама исказује се ирелевантност модуса – начина вршења радње, тј. чињеница да начин на који се врши нека радња нема никаквог утицаја на реализацију надређене предикације:

(...) тек тада је могао мирне савести да спава, знајући (...) да ће, *ма како поступио*, избор бити праведан (Пекић, 113); Она је једина заклетета бабица у Кингс Лину, па, *ма шта се за њен поступак рекло*, *ма како се протумачио*, па и са најзлоћудније стране (...) опет ће се њој за помоћ обратити (Пекић, 52); А на помисао да су унук Ивана Матулића и он остали сами након мог одласка, *ма како се он одиграо*, у мени се ломило све остало (Албахари, 93); *Ма како се поставио*, леђа ти нису сигурна (Ћопић, 223); *Ма како описивали поетски осјећај* (...) немогуће је заобићи осјећај кретања из једног у други свијет (...) (Рисојевић, 88); Зависно од порекла легенде, има он увек друго име, а његово дело друкчије облике, али, *ма како се појединости мењале*, никад у сумњу не доводећи оно због чега је светост заслужена (Пекић, 86); Тако и овде налазимо ситуацију познату из лингвистичке типологије у вези с језицима, који, *како год били сврстани у типолошке класе*, опкорачују сваку од ових (...) (Бугарски, 49); И *без обзира како се мења однос броја младих* који све касније долазе кући, чињеница је да деци прети опасност од негативних утицаја (...) (Кубурић, 96) и др.

Овај тип клауза уводи се уобичајеним везничким средствима – начинским замјеничким прилозима и прилошким изразима са универзалним, општим значењем, и не показује никакву значајну формално-семантичку разуђеност.

2.9. Каузалноконцесивни модел

У каузалноконцесивним клаузама укида се релевантност узрока реализације глаголске радње. Овакве клаузе у језику су ријетке, и, уз примјер који наводи К. Милошевић („Можемо их оптужити *за што год хоћемо*, у реч нам неће упасти. Рспр 9“ (Милошевић, 1986: 41), једини примјер који смо забиљежили је сљедећи:

Јадна, самохрана мајко, увијек је теби најтеже, *па ма гдје се и ма зашто ратови водили!* (Ћопић, 267).

У овом примјеру се паралелно, један уз други, јављају и локалноконцесивни и каузалноконцесивни модел, а каузалноконцесивни је представљен клаузом са општим замјеничким прилогом у позицији везника – *ма зашто*. Оваквом формулацијом се постиже ефекат потпуне ирелевантности узрочне детерминације радње („без обзира на узрок рата“). Приметијетимо и овдје улогу партикуле *па* у појачавању концесивног значења.

2.10. Финалноконцесивни модел

Прави финалноконцесивни модел парцијалноконцесивних клауза у језику је, судећи према нашим изворима, изузетно риједак. Забиљежили смо тек један примјер за овај модел, тј. преузимамо га из литературе:

Ниси то морао учинити *ради чега год учинио* (Прањковић, 2001: 60; без навођења извора).

Овом се клаузом укида значај намјере, сврхе надређене радње, тј. указује се да било која сврха радње нема повезаности са њеном реализацијом.

3. Закључак

У парцијалноконцесивним моделима условноконцесивних клауза допусним значењем је „обухваћен“ само један члан реченичне организације, тј. они су настали „концесуирањем“ других функционално-семантичких модела зависних клауза. На основу тога у коју се реченичну позицију укључује концесивни елемент, подијелили смо их у десет основних типова: субјекатскоконцесивни, објекатскоконцесивни, предикативноконцесивни, квалитативноконцесивни, квантитативноконцесивни, спацијалноконцесивни, темпоралноконцесивни, модалноконцесивни, каузалноконцесивни и финалноконцесивни модел, с тим да неки модели показују додатну, унутрашњу семантичку разубјеност. Анализом корпуса утврдили смо и формалне карактеристике ових клауза, њихова везничка средства и специфичну структуру коју показују у неким случајевима, те указали и на неке дистрибутивне карактеристике ових клауза у савременом српском језику.

ИЗВОРИ

Албахари 2001: Албахари, Д. *Светски путник*. [Albahari, D. Svetski putnik.] Београд: Стубови културе, 2001.

Андрић 1985: Андрић, И. *На Дрини ћуприја*. [Andrić, I. Na Drini ćuprija.] Београд: БИГЗ, 1985.

Базар: *Базар*. [Bazar.] Бр. 1191.

Басара 2000: Басара, С. *Краткодневица*. [Basara, S. Kratkodnevica.] Бања Лука: Глас српски, 2000.

Блиц: Блиц. [Blic.] Бр. 4867.

Босна: *Слободна Босна*. [Slobodna Bosna.] Бр. 721, 9.9.2010.

- Бугарски 1997:** Бугарски, Р. *Писмо*. [Bugarski, R. Pismo.] Београд: Чигоја штампа – XX век, 1997.
- Булатовић 1990:** Булатовић, М. *Црвени петаро лети према небу*. [Bulatović, M. Crveni petao leti prema nebu.] Сарајево: Свјетлост, 1990.
- Б92:** www.b92.net (очитано 20.6.2013).
- Време 2011:** Време. [Vreme.] Бр. 1047, 27.1.2011.
- Илустрована:** Илустрована политика. [Ilustrovana politika.] Бр. 2693.
- Јерговић 2007:** Јерговић, М. *Ruta Tannenbaum*. [Jergović, M. Ruta Tannenbaum.] Сарајево: Дани, 2007.
- Капор 1995:** Капор, М. *Последњи лет за Сарајево*. [Kapor, M. Posljednji let za Sarajevo.] Београд: БИГЗ, 1995.
- Кубурић 1999:** Кубурић, З. *Породица и психичко здравље деце*. [Kuburić, Z. Porodica i psihičko zdravlje dece.] Београд: Чигоја штампа, 1999.
- Куић 2009:** Куић, Г. *Преостале приче*. [Kuić, G. Preostale price.] Београд: Алнари, 2009.
- Маројевић 2006:** Маројевић, И. *Медитерани*. [Marojević, I. Mediterani.] Београд, 2006.
- Михајловић 2005:** Михајловић, Б. *Здравље почиње данас*. [Mihajlović, B. Zdravlje počinje danas.] Београд: No limits book, 2005.
- Наградић 1998:** Наградић, С. *Опструкција демократије*. [Nagradić, S. Opstrukcija demokratije.] Београд: Чигоја штампа, 1998.
- НИН:** *НИН*. [NIN.] Бр. 3113, 26.8.2010.
- Новости:** *Вечерње новости*. [Večernje novosti.] 17.1.2011.
- Павић 1988:** Павић, М. *Хазарски речник*. [Pavić, M. Hazarski rečnik.] Београд: Просвета, 1988.
- Павловић (Ж.) 1986:** Павловић, Ж. *Зид смрти*. [Pavlović Ž. Zid smrti.] Просвета, Београд, 1986.
- Павловић (Р.) 2003:** Павловић, Р. *Трагач из крилне регименте*. [Pavlović, R. Tragač iz krilne regimente.] Бања Лука: Удружење књижевника Српске 2003.
- Пекић 2004:** Пекић, В. *Нови Јерусалим*. [Pekić, V. Novi Jerusalim.] Београд: Политика, Народна књига, 2004.
- Политика:** *Политика*. [Politika.] Бр. 34774.
- Репортер:** *Нови Репортер*. [Novi Reporter.] Бр. 411, 26.1.2011.
- Рисојевић 2003:** Рисојевић, Р. *Фрагменти*. [Risojević, R. Fragmenti.] Бања Лука, Београд: Бесједа, Арс Либри, 2003.

- Селимовић 1968:** Селимовић, М. *Дервиш и смрт*. [Selimović, M. *Derviš i smrt*.] Сарајево: Свјетлост, 1968.
- Станковић 2004:** Станковић, Б. *Нечиста крв*. [Stanković, B. *Nečista krv*.] Београд: Политика, Народна књига, 2004.
- Танасић 2005:** Танасић, С. *Синтаксичке теме*. [Tanasić, S. *Sintaksičke teme*.] Београд: Београдска књига, 2005.
- Ђопић 1975:** Ђопић, Б. *Глуви барут*. [Ђопић, В. *Gluvi barut*.] Београд, Сарајево: Просвета, Свјетлост, Веселин Маслеша, 1975.
- Шћепановић 1990:** Шћепановић, Б. *Уста пуна земље*. [Ћепановић, В. *Usta puna zemlje*.] Београд: БИГЗ, 1990.

ЛИТЕРАТУРА

- Брабец и др. 1961:** Брабец, И., Храсте, М., Живковић, С. *Граматика хрватско-српског језика*. [Brabec, I., Hraste, M., Živković, S. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*.] Загреб: Школска књига, 1961.
- Јахић и др. 2000:** Јахић, Џ., Халиловић, С., Палић, И. *Граматика босанског језика*. [Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. *Gramatika bosanskoga jezika*.] Зеница: Дом штампе, 2000.
- Ковачевић 2008:** Ковачевић, М. Значај интензификатора за концесивну интерпретацију зависних реченица. // *Српски језик у контексту*. [Kovačević, M. *Značaj intenzifikatora za koncesivnu interpretaciju zavisnih rečenica*. // *Srpski jezik u kontekstu*.] Зборник радова са научног скупа Српски језик, књижевност, уметност, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2001.
- Лалевић 1962:** Лалевић, М. *Синтакса српско-хрватског књижевног језика*. [Lalević, M. *Sintaksa srpskohrvatskoga književnog jezika*.] Београд: Завод за издавање уџбеника НР Србије, 1962.
- Маретић 1963:** Маретић, Т. *Граматика хрватског или српског књижевног језика*. [Maretić, T. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*.] Загреб: Матица хрватска, 1963.
- Милошевић 1986:** Милошевић, К. Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српско-хрватском језику и семантичка структура која се при том остварује. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. [Milošević, K. *Sintaksički postupci za iskazivanje koncesivnih relacija u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku i semantička struktura koja se pri tom ostvaruje*. // *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*.] Реферати и саопштења. 15/1, Београд, 1986.

- Мразовић и Вукадиновић 1990:** Мразовић, П., и Вукадиновић, З. *Граматика српског језика за странце.* [Mrazović, P., i Vukadinović, Z. Gramatika srpskog jezika za strance.] Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 1990.
- Прањковић 2001:** Прањковић, И. *Друга хрватска складња, Синтактичке расправе.* [Pranjković, I. Druga hrvatska skladnja, Sintaktičke rasprave.] Загреб: Хрватска свеучилишна наклада, 2001.
- Рагуж 1997:** Рагуж, Д. *Практична хрватска граматика.* [Raguž, D. Praktična hrvatska gramatika.] Загреб: Медицинска наклада, 2005.
- Силић и Прањковић 2005:** Силић, Ј., Прањковић, И. *Граматика хрватског језика за гимназије и висока училишта.* [Silić, J., Pranjković, I. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta.] Загреб: Школска књига, 2005.
- Стевановић 1969:** Стевановић, С. *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса.* [Stevanović, S. Savremeni srpskohrvatski jezik II, Sintaksa.] Београд: Научна књига, 1969.